

Передісторія путінської війни

Як Сталін свого часу воював проти української нації

Зробивши ставку на голодомор та переслідування, радянський диктатор Йосип Сталін хотів знищити Україну як націю. Відлуння цього продовжується і донині.

Автор: Мартін Шульце Вессель

За три дні до нападу на Україну Володимир Путін виголосив промову, в якій заперечував існування української нації. Він полемізував на тему «Україна Володимира Ілліча Леніна», маючи на увазі, що українська державність не була досягненням власного національного руху, а стала подарунком радянської влади.

Про це не може бути і мови, однак Ленін дійсно мав потужний вплив на історію України у 20-му сторіччі. Ще більше це стосується його соратника і послідовника Йосипа Сталіна. Народжений у Грузії як Іосеб Бесаріоніс дзе Джугашвілі, після більшовицького державного перевороту в жовтні 1917 р. він став народним комісаром у справах національностей.

Коли він обійняв цю посаду, український національний рух став для нього найбільшим викликом. Щоб розвалити заснований в 1917 р. суверенний український уряд - Центральну Раду, Сталін зробив ставку на внутрішню дестабілізацію. Він роздмухував класову боротьбу всередині України, наприклад, ініціював проголошення нібито незалежних радянських республік у Донецьку та Одесі та розділив Україну шляхом призначення радянського уряду в Харкові.

Руйнування царської імперії вибуховою силою національно-визвольних рухів

Очолований Сталіним Народний комісаріат у справах національностей вважався ключовим відомством в першому радянському уряді, оскільки більшовики ще до 1917 р. пізнали вибухову силу національно-визвольних рухів. Імперія занепала не лише через класові протиріччя, а й через міжнаціональні конфлікти між домінуючими росіянами та іншими національностями та етносами імперії.

Імперію обтяжували перш за все протиріччя між українським національним рухом та центральною владою в Петербурзі. Так російський націоналістичний журнал «Киевлянин» в лютому 1914 р. скаржився на небезпеку, якою загрожував український національно-визвольний рух: «Український рух для Росії є небезпечнішим, ніж усі інші національні рухи разом узяті. Ми зобов'язані зберегти єдність та неподільність як російського народу, так і держави.»

Вони заборонили українську мову

Політична практика більшовиків була продовженням політики великодержавного російського шовінізму пізньої імперії. Коли на початку 1919 р. вони вдруге заволоділи Києвом, то дуже швидко порушили свою обіцянку «звільнити Україну» та проводили політику за зразком царя: вони заборонили українську мову в школах, закрили українські газети та українські театри.

Горезвісна таємна поліція «ЧК» переслідувала українську інтелігенцію, якій закидали «сепаратизм». Поряд з боротьбою з культурою визначився і інший мотив радянської політики: експлуатація України. Для збереження влади в післяреволюційній громадянській війні та забезпечення столиць - Москви та Петрограду - радянський уряд залежав від поставок українського зерна.

«Зерно і ще більше зерна»

В січні 1918 р. Ленін надсилав телеграми більшовицьким функціонерам в Україні: «Заради Бога докладіть усю енергію та розгорніть усі революційні заходи, щоб надіслати зерна, зерна та ще більше зерна!! Інакше Петроград може загинути від голоду.» Насильницькі реквізиції зерна під час воєнного комунізму призвели до голоду, який забрав в 1921 р. в Україні сотні тисяч, на півдні Росії - мільйони жертв. Це стало прологом експлуатації, яка через десять років коштуватиме набагато більше життів.

Однак спочатку, після того, як воєнний комунізм привів країну до економічного занепаду, Ленін проголосив перехід до « нової економічної політики ». До того ж національна політика мала стати гнучкішою, оскільки під час громадянської війни неросійські національності і етноси значною частиною протистояли більшовикам. Якщо радянська влада хотіла завоювати їх прихильність, Україні слід було відвести ключову роль - у середині 20-х років її частка складала 21 % від усього населення та майже 45 % усіх неросіян Радянського Союзу.

Подолання російського шовінізму тепер стало ідеологічною максимою. В 1922 р. Ленін вимагав «максимального задоволення» інтересів націй, а Сталін, якого 3 квітня 1922 р. призначили генеральним секретарем Комуністичної партії, через рік оголосив боротьбу з почуттям зверхності росіян над неросіянами: Залишки «російського великодержавного шовінізму гніздяться в наших державних установах. Ним вражена свідомість наших радянських суспільних діячів».

На меті була тотальна трансформація суспільства

Нове започаткування знайшло своє відображення також у державному устрої. Була створена «Українська Радянська Республіка», яка в грудні 1922 р. об'єдналася з Російською, Білоруською та Республіками Закавказзя в Союз Радянських Соціалістичних Республік.

Тепер теоретично Україна була суб'єктом федерації, який навіть мав право на вихід із союзу. Однак у федеративному устрої Радянського Союзу суттєві повноваження, як от зовнішня політика та планування економіки належали московському центру. Кістяком радянської влади була в усякому разі централізовано керована комуністична партія.

Разом з тим радянський уряд проводив нову культурну політику по відношенню до неросійських частин імперії. Він включив до програми розвиток національних мов та культур. Більшовики вважали, що «коренізація» радянського суспільного порядку може мати успіх лише тоді, коли будуть враховані особливості різних національних груп Радянського Союзу.

Не в останню чергу йшлося й про те, щоб залучати в комуністичну партію кадри неросійських націй. В Україні це вдалося. Частка українців в комуністичній партії України зросла з 23 % (в 1923 р.) до 52 % (в 1927 р.). Разом з тим частка росіян знизилась в порівнянні з 1923 р., коли вони складали більше половини членів комуністичної партії України. Втім, нова національна політика не мала на меті створити рівноправні умови для культурного розвитку всіх націй Радянського Союзу. В кінцевому підсумку йшлося про тотальну трансформацію суспільства, яке мало породити нову «радянську людину». А для неї національна ідентичність мала стати другорядною.

Сталін впроваджував це бачення через свою політику прискореної індустріалізації, яка мала перетворити Радянський Союз на індустріальну державу вже за роки першої п'ятирічки (1928-1932 р.р.). Стрімке зростання промисловості та радикальна перебудова села через примусову колективізацію та «розкуркулювання» селян-землевласників були двома сторонами одної медалі.

Шлях до катастрофи голодомору

Занадто амбіційна ціль п'ятирічного плану розвитку могла бути досягнута лише за рахунок здачі селянами непомірної кількості зерна в урбаністичні та індустріальні центри. Така політика призвела до катастрофи. Голод забрав в Радянському Союзі за період 1930-1933 р.р. від восьми до дев'яти мільйонів жертв. Серед них на Україну припадає майже чотири мільйони, три мільйони на Росію і більше мільйона на Казахстан. В Україні голод називають «голодомором» від складових частин слова «голод» та «мор» (смерть) та вважають геноцидом.

Сталін не запроваджував голодну смерть декретом, але безсумнівно він несе персональну відповідальність за масове вимирання. Його політика прискореної індустріалізації створила передумови для голодомору. Надто завищені квоти здачі зерна селянами призвели до голоду, що було передбачуваним для Москва на досвіді 1921 р.

Та мало того: щоб добути валюту, Радянський Союз експортував пшеницю в країни Заходу, не зважаючи на тривалий голод. На піку кризи партія відправила в села військових, які безжально відбирали навіть посівне зерно, худобу, овочі, коротше кажучи все їстівне. В кінці кінців Сталін розпорядився заблокувати голодуючі області та

перешкоджати селянам тікати від нужди. В українських селах показники смертності зросли з 10 % до 60 %.

В часи голодомору повернулися старі зразки культури, які традиційно відзначали ставлення російського керівництва до України. Політику укорінення комунізму в національній культурі імперії було скасовано. Замість проголошеного «братерства» російського та українського народу знову запанувала недовіра.

На кону стояла радянська влада

Сталін побоювався відокремлення України вже в часи громадянської війни. Тепер він став знову вважати її непевною провінцією. Здавалося, що на кону стоїть радянська влада. Радянська таємна служба в 1930 р. застерігала, що постраждали від колективізації селяни можуть об'єднатися з українськими націоналістами в містах.

У квітні 1932 р. Сталін особисто висловив побоювання, що в деяких місцях України радянська влада припинила існувати. З його точки зору, Україна знову відіграла ключову роль в існуванні чи неіснуванні радянської влади. Конфіденційно він заявив члену Політбюро Лазарю Кагановичу: «Головне зараз Україна. Справи в Україні кепські. Ситуація з партією жахлива.»

В грудні 1932 р. Політбюро видало два таємні декрети, які розширили сферу боротьби проти України. Йшлося не лише про колективізацію та вилучення зерна, але й про поновлення боротьби з культурою.

Відповідальність за невдачі в Україні було покладено на політику національної «коренізації», тобто на українізацію суспільного життя. Повністю у стилі старої риторики воєнного комунізму Політбюро в Москві закликала до кампанії проти «буржуазно-націоналістичних елементів». 200 000 українців було ув'язнено, перш за все вчителі, журналісти, професори, письменники, митці та священики.

В наступному році українські заклади освіти були «вичищені», закриті або перепрофільовані. Невдовзі, 1 січня 1933 р. був виданий наступний декрет, який наказував переслідувати селян, які приховували зерно.

Україна знову стає національним ворогом

Тепер почалася найгірша фаза масового вимирання в Україні. Знищення Сталіним селян та переслідування культурних еліт в містах України співпали у часі: Сталін посилив практику реквізицій саме в той момент, коли він знову, як у часи громадянської війни, розпізнав Україну як національного ворога.

Метою Сталіна було знищення України як нації. Те, що він чинив, поєднавши голодомор з переслідуванням української інтелігенції, намагається сьогодні зробити Путін своєю війною.

Спроба захопити владу в Києві шляхом бліцкригу провалилася. З того часу Кремль веде війну на знищення, сценарій якої відомий з руйнування Грозного та Алеппо. Знищення архівів та інших культурних цінностей не є випадковими наслідками війни. Як і в тридцяті роки, під прицілом знову українська нація.

Для України ця війна має історичний та екзистенційний вимір. На цьому тлі теперішні перемовини Федерального канцлера з Путіним про оплату постачання нафти та газу з Росії в рублях чи євро виглядають недоречними та дріб'язковими.

Перша публікація у газеті Spiegel, 03.04.2022: <https://www.spiegel.de/geschichte/ukraine-die-vorgeschichte-des-kriegs-in-osteuropa-a-4c1b17d0-6012-422b-ade7-7db96d00e7e2>

Переклад з німецької мови: Антон Єременко